

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֶׁת הַשָּׁבוּעַ בהעלותך תשפ"ו

וכי תבאו מלחמה בארצכם... וביום שמחתכם!

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

פרשתנו מטפלת גם בהנהגת הציבור ובכלים העומדים לרשות המנהיגים.

במשך אלפי שנים הדרך להעביר הודעות לציבור הרחב הייתה תוך שימוש בחצוצרות ושופרות. כלים אלה גם שימשו בפעולות הקשורות למצבים לאומיים וכחלק מעבודת השם, וכן כאמצעי מוזיקלי המביע רגשות ומייצר אוירה. כמובן שגם בחלק זה תפסו הכהנים והלוויים חלק חשוב.

וזה, בקיצור, לשון הכתוב: "וּבְהִקְהִיל אֶת הַקֹּהֵל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְעוּ: ... וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאַרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֲתֶכֶם וְהִרְעַתֶם בְּחִצְצוֹת וּנְזַפְרֹתָם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם: וּבְיוֹם שִׂמְחַתְכֶם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרֵאשֵׁי חַדְשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בְּחִצְצוֹת עַל עֲלֹתֵיכֶם וְעַל זְבָחֵי שְׁלָמֵיכֶם" (במדבר י, ז-ו).
עיון בפסוקים מעלה שתי שאלות משמעותיות.

א. מה הוא יום שמחתכם? שהרי ביטוי זה הוא יחידי בכל התנ"ך.
ב. האם יש קשר בין המלחמה הנזכרת - וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אֲתֶכֶם לבין יום שמחתכם? אם אכן יש קשר, נצטרך להבין כיצד הכאב, הכלול בדרך הטבע בכל מלחמה, דר בשלום עם שמחה.
חז"ל, לכאורה, לא התייחסו לשאלת הזיקה שנוצרה בין הפסוקים.
אחרי בקשת המחילה נביא את שיטת אבן עזרא, ואחר כך נסביר את שיטת חז"ל תוך הבאת ציטוטים משיריו ומזמירות השבת שחיבר. ואלו דבריו (שם): "וביום שמחתכם ובמועדיכם - ששבתם מארץ אויב, או ניצחתם האויב הבא עליכם וקבעתם יום שמחה כימי פורים..."

פשט הכתובים הוא שכשפורצת מלחמת מצווה וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצר אֲתֶכֶם, יוצאים כולם, כולל חתן מחדרו וכלה מחופתה, וכולל הכהנים והלוויים. אחרי הניצחון במלחמה, יש חובה מדאורייתא לקבוע יום שמחה והודיה לקב"ה, על ההצלה הלאומית (רמז לכך אפשר למצוא בדברי ה"רוקח", מגדולי הראשונים בביאורו לסידור, המעיר כי בפסוק זה (במדבר י, ז) עשרים תיבות [מילים] כמספר התיבות בברכת "תקע בשופר גדול לחירותנו"). ברור שמבחינה לאומית יש להודות ולשמח, שהרי ללא ניצחון והצלה במלחמה, מספר ההרוגים והנרצחים היה גדול עשרות מונים. מובן כי השמחה קשה יותר לאותן משפחות ששילמו מחיר כואב ביותר על הצלת הכלל, אם בנופלים ואם בפצועים.
מדינת ישראל קבעה, באופן ראוי, את יום הזיכרון לחללי כוחות הבטחון ונפגעי פעולות האיבה, ביום הקודם ליום השמחה וההודאה. כך מכריז הציבור בקול רם - הכאב הוא של כולנו! ההודאה ביום שלמחרת כוללת שותפות אמת בצער, שיש בה על פי מסורת ישראל גם נחמה, ואיננה סותרת את כאבם הפרטי של המשפחות ששילמו מחיר כה יקר.
כל מי שאיננו מצטער וכל מי שאיננו שמח ומודה, פורש מן הציבור, עם כל המשמעות שיש לכך, ומסתכן במעבר על איסורי תורה.

אם כך, ענינו על שתי השאלות. יום שמחתכם הוא יום העצמאות ויום שחרור ירושלים, שבהם צריך להודות על כל הניצחונות בכל המערכות שמדינת ישראל זכתה להם בדור האחרון. נוסיף גם את הניצחונות על איראן וארגוני הטרור החוסים בצילה, גם אם עדיין המלחמה לא הוכרעה בניצחון באופן מוחלט. יום הזיכרון לחללי כל מערכות ישראל הוא חלק בלתי נפרד מימים אלה. הקב"ה לגלג את תחולת מועדים אלה בין פסח = חג העצמאות הראשון מעבודת לחירות, לבין שבועות = חג החירות הרוחנית, שהרי אין לך בן חורין אלא מי שקיבל את התורה.

בשבוע הבא נמשיך לברר, בע"ה, את שיטת חז"ל, ונדון בשאלה: האם יש סתירה בין קדושה ושמחה?

נתפלל כי נזכה לשמוע עוד בשורות טובות במישור הלאומי, שתבואנה לידי ביטוי גם בשופרות וחצוצרות של שמחה והודאה. נאחל לתושבי הצפון שקט ושלווה, ומפלה סופית למחבלי החיזבאללה שחרתו על דגלם רצח ושפלות ולכן מצווה רבה להורידם מטה מטה.

(לשיעורי הרב יוסף כרמל ביוטיוב)

לְעֵי לֹוִי זְשֵׁמַת		הרב משה מרדכי ארנרייך א' בניסן תשפ"ה		לע"נ הנופלים במערכה להגנת המולדת הי"ד	
הרב ד"ר ג'רי האכבוים י"ח באדר ב' תשפ"ב	פרופ' ישראל ושלומית אהרוני י"ד בכסלו תשפ"ג / ט' בחשוון תשפ"ו	מר משה וסרצוג כ" בתשרי תשפ"א	הרב יהושע רוזן ט"ו באדר א' תשפ"ב	הרב ישראל רוזן י"ג בחשוון תשע"ח	הרב שלמה מרזל י' באייר תשע"א
מר שמואל וגב' אסתר שמש י"ז בסיון / כ' באב	הרב נפתלי צבי יהודה בר אילן מנחם אב תשפ"ד	הרב ראובן וחיה לאה אברמן ט' בתשרי תשע"ו / כ' בתשרי תשפ"ב	מר יצחק וגב' נעמי טרשנסקי כ"ח באדר תשפ"א / י"ד אדר ב' תשפ"ד	ר' שמואל וגב' רבקה ברנדמן ט"ז בטבת תשפ"ג / ח' באייר תשפ"א	הרב יוסף מרדכי שמחה שטרן כ"א באדר א' תשע"ד
הרב אשר וגב' סוזן וסרטיל ט' בכסלו / ט"ז אלול	ר' מאיר וגב' שרה ברכפלד (שרה - ט"ז בטבת תש"ף)	הרב שמואל כהן שבט תשפ"א	מר זליג וגב' שרה ונגרובסקי כ"ה בטבת תשפ"ב / י' בתמוז תשע"ד	ר' אליהו כרמל וגב' מלכה טויבע כרמל י"ח באייר תשע"ו / י"א במנחם-אב תשס"ט	דוד צבי טרשנסקי בן יצחק ונעמי ז"ל נלב"ע כ"ח באייר
גב' ג'ולי קושיצקי י"ט באדר ב' תשפ"ב	גב' מירה קושיצקי כ"ב בסיון תשפ"ג	הרב יעקב (ג'רי) פרנקל ט' בטבת תשפ"ב	מר אלישע בן רבקה וגב' שושנה בת שרה		

חַמְדַּת הַכְּשָׁרוֹת

הרב בצלאל דניאל – ראש תוכנית "מורנו" מבית 'ארץ חמדה'

לע"נ מורנו הרב ארנרייך זצ"ל, ממנו למדנו להרגיש את הסברא ולהתרגש מהבנת התורה

מגע בין מאכלים וכלים צוננים

אחרי שזכינו להבנה מסוימת של גדרי האיסור שטעם עשוי להשפיע על מאכלים, נתחיל לברר כיצד הטעם עובר ונבלע במאכלים.

במשנה במסכת חולין (פרק ח משנה ב) נאמר שמותר לצרור בשר וגבינה במטפחת (בשק) אחד, ובלבד שלא יהיו נוגעים. בגמרא (דף קז ע"ב) שואלים – מדוע אסור שיגעו, הרי הם צוננים? אביי עונה: בכל זאת, יהיה צורך להדיח את הבשר. מתוך הדברים אנו לומדים מספר עקרונות הלכתיים:

ראשית, כאשר אנו מדברים על 'מעבר טעמים', איננו מתכוונים למגע והימצאות המאכל בעלמא. כוונתנו היא ליצירת קשר כימי בין המאכלים. לדוגמא: כאשר שורים בשר בטיבול, אם יוציאו אותו מן הטיבול אחרי זמן קצר, אמנם הטיבול ימצא על הבשר, אך בזמן קצר הוא אינו מתחבר אל המאכל פנימה. ניתן לשטוף את הבשר ולהוציא ממנו את הטעם של הטיבול. אך בחלוף מספיק זמן, נוצר קשר כימי פנימי, ולא ניתן להדיח את הטיבול מתוכו. בשלב זה נאמר שהבשר קיבל את הטעם של הטיבול. דבר דומה קורה בבישול: בישול של מאכלים אינו משנה רק את הרכבם בעזרת חימום. הוא גם גורם להעברת טעם של מאכל אחד בשני. אם נכניס מרכיבים שונים של נזיד לתוך סיר ולא נחמם אותו, ייקח זמן רב עד שאותו קשר כימי אליו התייחסנו ייווצר. בשלב הראשוני יהיה מגע בלבד. אם נפרק את החבילה לפני שיעבור זמן מסוים, נוכל להדיח פריט פריט ולהשיב אותו למצבו הקודם. אך אם נרתיח את תוכן הסיר, טעמי המאכלים יתערבו ויבלעו זה בזה. אחרי שפעולה זו תיעשה, לא נוכל להשיב את המצב לקדמתו (בעבר נגענו בנקודה דומה בשאלה של 'אפשר לסחוט' – אחרי חימום המאכל כבר לא ניתן 'לסחוט' את הטעם שנבלע בו החוצה). אחר הקדמה זו הדיון של הגמרא מובן יותר: הגמרא שואלת מדוע לא ניתן להניח את המאכלים זה בצד זה באופן שייגעו, הרי העברת טעם (במובן של קשירת אותו קשר כימי) לא ייווצר כאן. עונה אביי: אכן, אך עדיין יהיה צורך לנקות חיצונית את המאכלים בכדי לוודא שהשמנונית או המאכל עצמו יסורו זה מזה.

מכאן למדנו דבר נוסף: אמנם ניתן לנקות את המאכל ממאכל אחר שנגע בו. אך אסור ליצור את המצב המחייב את הניקוי הזה לכתחילה. כך אביי מבאר את המשנה: המשנה אוסרת להניחם באופן שייגעו זה בזה, מפני שאזי תיווצר חובה להדיח את המאכלים.

בעל העיטור מציין שהסיבה לאיסור הוא שמא ישכח ולא ידח. אך אם מדובר במאכל שרגילים להדיח לפני האכילה (או לפני הבישול) אין איסור שיגעו זה בזה, שהרי אין חשש שישכח ולא ידח.

הרא"ה חולק על כך. הוא אומר שניתן לקבל את הדברים ביחס לכלים, ולא ביחס לאוכל. כלומר: יתכן ובנופש בדירה שכורה יהיו כלים שלא ידוע מה טיבם. מותר להשתמש בכלים לדברים כשרים ויבשים, מפני שבימינו אין זה מקובל להשתמש בכלים שלא נשטפו היטב. אם כך, אין חשש שישכח וישתמש בכלים שעדיין יש בהם מאכל שאינו כשר.

אך הרא"ה אומר שדין זה אינו נכון ביחס לבשר וחלב יחד. הוא אומר שאין היתר שהחלב והבשר יגעו זה בזה על סמך ההדחה העתידה לבוא. במגע של בשר וחלב, לשיטתו, יש להחמיר יותר.

הרשב"א מציין שיש רמות שונות של הדחה: הוא אוסר לחתוך בשר בסכין שמשתמשים בו להפריד את החלב והאליה מהבהמה. אמנם מקובל להדיח את הבשר לפני צלייתו, אך החלב והאליה שמנוניים, ודורשים הדחה תוך שפשוף, ואת זה לא רגילים לעשות בבשר רגיל.

מתוך דברי הרשב"א, הפרי מגדים (משבצות זהב סימן צא ס"ק א) מחזק את דברי הרא"ה: אין להניח מאכל על מאכל האוסר אותו, גם אם רגילים להדיח, מפני שלא תמיד ברור אם יש צורך להדיח עם שפשוף או לא, ולכן כל היתר הוא רק ביחס לכלים, שרגילים שיהיו נקיים ממש. ברם מהש"ך עולה שהשאלה היא פרקטית לחלוטין: אם אין חשש שישכחו להדיח באופן המתיר, אין איסור שהמאכלים יהיו במגע. דבר זה מוכח מהאופן בו הגמרא מציגה את הדיון: הגמרא תמהה: מדוע יש להקפיד שהמאכלים לא יגעו? מוכח שאמנם אביי מציג שיטתו חשש, אך נקודת המוצא היא שלולא החשש, הגמרא לא ראתה בעיה בכך שהבשר והחלב יגעו זה בזה.

לכאורה יש לומר שהרא"ה והפרי מגדים למדו את הסוגיה הפוך: המשנה מגדירה גזרה מסוימת האוסרת שהמאכלים יגעו אם יהיה אסור לאכול אותם ללא הדחה. הגמרא שאלה את השאלה בכדי לחדד לנו שלפנינו גזירה. אך הבסיס הוא דברי המשנה, ועקרונית יש גזירה האוסרת, אלא אם כן נוכל לשער שהגזירה אינה בתוקף.

נשוב לדיון של הכלי:

העיטור כותב, באופן מפתיע, שאסור להעלות בשר צונן בקערה שאינה כשרה, שמא יאכל ללא הדחה. אך יש לברר במה מדובר: ראשית, נפסק כדבר פשוט שכלים ששימושם בצונן, די להכשיר אותם בהדחה. לדוגמא: כלי שתמיד משתמשים בו בשימוש קר בלבד, ניתן לשטוף אותם כרגיל ולאחר מכן להשתמש בהם בפסח. אם כך, אם מדובר בכלי נקי ששימושם בצונן, לכאורה גם אין צורך בהדחה.

בהקשר של טבילת כלים הרשב"א כותב שאם הכלי אינו כשר, יש להכשירו לפני הטבילה. ר"י חולק עליו ואומר שאין בעיה לטבול אותו כמות שהוא, ולהשתמש בו למאכל צונן!

בטור יורה דעה סימן צד מפורטים מקרים שונים בהם כלי נאסר. הטור פוסק שם שיש להכשיר את הכלי, אך מותר להשתמש בו כמות שהוא בכדי להגיש פירות צוננים וכדו'.

להכריע בין הצדדים, המשנה ברורה (סימן תנא ס"ק טו-טז) אומר כך: עקרונית וודאי שאין כאן איסור. שהרי הטעם האסור הנמצא בכלי לא יבלע במאכל הקר שמכניסים לתוכו. אך אסור לעשות כך דרך קבע, שמא ישתמשו בו למאכלים חמים. אם נשוב לדוגמא שכתבנו לעיל: משפחה שכרה דירת נופש, ויש בה כלים שלא ידוע מה טיבם. ניתן לתת לילדים קורנפלקס באופן חד פעמי בכלי נקי שלא ידוע מה טיבו, מפני שהאיסור שבכלי לא יעבור לקורנפלקס. אך אם נמצאים שם למספר ימים, עולה חשש אחר: אחרים שיראו שהשתמשו בכלי לא יהיו מודעים לכך שמדובר בכלי שאינו כשר. הם עלולים להשתמש בכלי באופן שכן יעביר את הטעם שבכלי אל המאכל שלהם. אם ישנו חשש שכזה, אסור להשתמש בכלי גם בשימוש קר חד פעמי.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ב)

Caracas, Venezuela

קראקאס, ונצואלה

תמוז, תשנ"א

שימוש במעלית רגילה בשבת לדבר מצוה כשהיא מופעלת על ידי גוי

שאלה

במדינת ונצואלה קיים מצב של עוני הגורם להתפתחות של אלימות וגנבות ברחובות העיר. הנוהג הוא שאנשים אינם מסתובבים ברגל ממקום למקום, אלא ברכב, שמא יבוא גנב ודרך אלימות יפגע באדם (מדובר בפגיעות פיזיות, מכות, אקדח, סכין). היהודים גרים בשכונה אחת בה נמצאים בתי הכנסיות ובנין הקהילה. גם בשכונה זו מרובים מקרי הפשיעה. בשכונה זו קיים פארק אשר בתוכו נמצאים חמישה בנינים המגודרים היטב ושומרים מפני פריצות ומעשי אלימות. רוב התושבים בבנינים אלו הם יהודים.

מכיוון שיש חשיבות רבה לגור בבנינים המוזכרים, השמורים ומוקפים בגדר, יש קושי רב להשיג בהם דירות. משפחה מצאה דירה בקומה 15. מבחינה מעשית יש קושי גדול לעלות ולרדת מספר פעמים בשבת ויו"ט עם הילדים לבית הכנסת וכן יש קושי לארח אורחים אשר ימנעו מלבוא לקומה זו.

יש לציין עוד שלמגורים בבנינים אלו יש חשיבות גם מבחינת האפקט הפסיכולוגי למשפחה, כך הם מרגישים יותר מוגנים ובטוחים.

האם יש דרך להתיר עליה וירידה במעלית (במיוחד עליה) על ידי אמירה לגוי (בהתחשב במצב הבטחוני)? ואם לאו, האם אפשר להכנס למעלית לאחר כניסתה של העוזרת הגויה ללא אמירה של ישראל.

תשובה

בתחילת דברינו נציין שימוש במעלית כולל שני חלקים:

א. הפעלתה; ב. השימוש בה לאחר הפעלתה, וכדלהלן.

בהפעלת מעלית בשבת נעשות בדרך כלל שתי פעולות אסורות. הראשונה – הדלקת הנורות שבמנגנון ההפעלה (ואם יש בהן חוט-להט יש בהדלקתן מלאכה דאורייתא – מבעיר בשבת)¹. והשנייה – הולדת זרם ויצירת ניצוצות אשר לרוב הפוסקים אין בהן אלא איסור דרבנן². ההבחנה הני"ל חשובה בקשר לשאלתך, שכן אמירה לגוי באיסור דרבנן במקום מצוה מותר³, וזהו הנקרא "שבות דשבות במקום מצוה" שהותרה⁴.

אמנם יש מן הפוסקים שכתב, שאמירה לגוי במקום מצוה מותר אפילו באיסור דאורייתא כשיש בה צורך גדול, אך דבריו לא נתקבלו להלכה⁵, ואמירה לגוי במקום מצוה מותרת אך ורק באיסור דרבנן. על כן יש לבדוק, אם בהפעלת המעלית ובהמשך הפעלתה לא נעשית שום מלאכה דאורייתא, כי אז תהא מותרת האמירה לגוי, אך כאמר – לצורך הליכה לבית-הכנסת או דבר מצוה אחר בלבד.

ונציין שיש נוריות הפועלות על ידי הזרמת מתח חשמלי לתוך חומר כימי מסויים שעל ידי כך הוא מאיר (LEDS) ובהדלקתן של אלה יש רק איסור דרבנן⁶, שמותרת בו אמירה לגוי במקום מצוה. זהו מצד הפעלת המערכת.

וישנן בעיות נוספות בהמשך הפעלתה, כלומר בעצם השימוש במעלית וכדלהלן.

העליה והירידה במעלית, אפילו במעלית שבת אוטומאטית, עוררו בעיות הלכיות רבות.

כאן נציין את תמצית ההלכה, וראה הערה⁷.

לדעת רוב הפוסקים העלייה מותרת שהרי אין משקלו של האדם משתתף בהעלאת המעלית⁸. ואולם לגבי הירידה דעת רבים מן הפוסקים היא להחמיר, אם לא הותקנו במעלית התקנים מיוחדים המתגברים על הבעיות ההלכיות הכרוכות בשימוש בה, דבר שוודאי לא נעשה בנידון דידן, שכן לדיירים לא היה וגם עתה אין עניין לעשות זאת, ומה עוד שזה עולה כסף רב.

להלן בעיות נוספות שישנן בשימוש במעלית כמתואר בשאלתך, אף כשהפעולה תיעשה על ידי גוי:

א. מתקני-שקילה לעומס מלא ועומס יתר שישנם במרבית המעליות המופעלים על ידי כניסת האדם במעלית ועמידתו בה.

ב. הוא הדין באשר למעגלים חשמליים לדלתות ולהבטחה, המופעלים על ידי האדם עם כניסתו.

ג. מצוי שהדלת מתחילה להיסגר וכניסת האדם מחזירה את הפעולה אחורנית בהפעלה עין פוטואלקטריית (קשה להימנע מזה כשמשתמשים במעלית באורח קבוע).

נציין שבמעלית השבת המצויה מתגברים על בעיה זו על ידי ביטולם של כמה מנגנונים למשך השבת, דבר שלא שייך בנידון שאלתך.

בשל מכלול הבעיות שהוזכרו, נראה כי יש לאסור את השימוש במעלית הני"ל שלא הותקן בה שום התקן הלכי, אף על ידי אמירה לגוי, גם אם הוא לצורך הליכה לבית הכנסת, ובפרט כשאפשר לילך לבית הכנסת שלא על ידי הני"ל, אף אם זה גורם טירחה רבה.

כל דברינו לעיל אמורים במקום שהגוי מפעיל את המעלית באמירת הישראל, והישראל נכנס ראשון, כי אז מתעוררות הבעיות שהוזכרו לעיל.

שונה הדבר כאשר הגוי נכנס ללא אמירה, והישראל יכנס במעלית אחריו, כי אז יש מקום להקל בהליכה לבית הכנסת ולדבר מצוה אחר. שכן, במקרה זה הגוי הנכנס תחילה מפעיל את המנגנונים השונים שהזכרנו (התקן שקילה, עין פוטואלקטריית), והישראל הנכנס אחריו אינו מפעילם מחדש אלא ממשיך את הפעלתם, ואף אם הוא מגביר או מחליש את הזרם שבמנגנון על ידי כניסתו,

ניתן להקל בזה. (ראה הערה 8).

נדגיש שצריך לנקוט משנה זהירות, להכנס במעלית מייד אחרי הגוי או, בדרך חלופית, כאשר הגוי מכסה את העין הפוטואלקטריית על דעת עצמו וכדו"ו.

¹ "אנציקלופדיה תלמודית" כרך יח עמ' תרצד ועמ' קעד.

² שם עמי' תרנ סעיפים א ו- ב, ושם עמי' תשלד.
³ שו"ע אורח חיים סי' שז, ה וסי' תקפו, כא.
⁴ אמנם דעת הגר"ע יוסף בספרו לויית חן סי' שז לה, שהותר שבות דשבות שלא עיי' אמירה לגוי עיי' תרי דרבנן שזהו ג"כ שבות דשבות. אך רבים נחלקו עליו ועיי' מהר"ם שיי"ק (או"ח ריש סי' קנא) ושו"ת בית יצחק (או"ח סי' מב אות ה) וכף החיים (סי' שז ס"ק נב).
⁵ רמ"א אורח חיים סי' רעו, ב כדעת בעל העיטור וב"משנה ברורה" שם ס"ק כד וכה. ועיי' ב"משנה ברורה" סי' שז ס"ק יט ושו"ע אורח חיים סי' שלא, ו. אמנם עיי' שו"ת "ציץ אליעזר" חיי"ב סי' מב ובמובאות שם שסמכו על דברי רמ"א להקל, אך שם זה בצירוף סניפים נוספים להקל.
⁶ עיי' "תחומין" כרך ה, עמ' 95 סעיפים 2, 3.
⁷ בספרות האחרונים בנושא ישנו דיון רחב מאוד ונציין כאן את המקורות הבאים:
 "תחומין" כרך ה' עמ' 58, מאמרו של פרופסור זאב לב;
 שם, עמ' 75, מאמרו של הרב ישראל רוזן;
 "אנציקלופדיה תלמודית" כרך יח עמ' תרצא סעיף ה.
 עיי' שם ותמצא מקורות רבים שעסקו בשאלה זו.
⁸ עיי' מאמרו של מרן הגר"ש ישראל, בתוך: "ברקאי" כרך ה, בעניין שימוש ברמקול בשבת; וכמו כן "תשובת העורך", "ברקאי" כרך ו עמ' 287, ובמובאות שם, וכמו כן ב"תחומין" כרך ב עמ' 44 מאמרו של פרופסור זאב לב בעניין זרם חשמל והחלשתו בשבת.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,
 הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
 ראשי הכולל

גם אני מאשר:
 הרב שאול ישראלי

ארץ חמדה – קישור לשו"ת במראה הבזק באתר

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

מתפללים לרפואתם השלימה, בתוך שאר חולי עם ישראל:			
החייל, איתמר חיים בן ציפי ציפורה	טל שאול בן יפה	חנה בת אוריה	ניר רפאל בן רחל ברכה
דוד בן רחל	חוה ראגלה בת פיילא	מיכאל אלכסנדר אברהם בן שרה מלכה	ישי בן מרים
רבקה בת שרה בלה	משה בן רחל	נעם בן שלומית	הילה צפנת בת שרה טובה
		משה בן אסתר חיה	ר' יצחק בן בריינדל גיטה
		חיים מרדכי פרץ בן אסתר מילכה	שלמה בן ביילא